

EVANKELISLUTERILAISEN USKONNON KOE 19.9.2016 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Uskonnonopetuksen keskeinen tehtävä on perehdyttää opiskelija omaan uskontoonsa. Tämän ohessa perehdytään myös muihin uskontoihin näiden omista lähtökohdista. Uskontoa tarkastellaan monipuolisena ilmiönä, joka kytkeytyy moraaliin, kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Tällöin hyödynnetään uskontojen omia lähteitä sekä teologista ja uskontotieteellistä tutkimusta ja medioiden välittämää ajankohtaista materiaalia.

Uskonnon kokeessa arvioinnin kohteena on uskonnon oppimäärän asiasisällön tuntemus sekä keskeisten uskontoja ja maailmankatsomuksia koskevien käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Lisäksi arvioinnin kohteena on taito tarkastella kriittisesti uskontoja ja maailmankatsomuksia koskevaa tietoa, esimerkiksi analysoimalla kuvia, tilastoja ja tekstipohjaisia aineistoja. Hyvä vastaus on jäsenelty ja asiasisällöltään johdonmukainen. Se ilmentää myös uskontoja ja maailmankatsomuksia koskevien tietojen itsenäistä hallintaa sekä taitoa soveltaa ja kehittää tietoja. Pohdintaa vaativissa vastauksissa opiskelijan tulee kyetä kirjoittamaan uskonnon kysymyksistä analyttisesti ja ongelmaa eri näkökulmista arvioiden.

Tehtävä 1

Vastauksessa edellytetään kristillisen jumalakäsityksen selittämistä nimenomaan oheisia kuvia hyödyntäen. Hyvässä vastauksessa (3 p.) on selitetty alustavasti molempia kuvia siten, että mainituksi tulee kolminaisuusoppi ja Jumalan persoonat Isä, Poika ja Pyhä Henki. Vastaus sisältää myös joitakin seuraavista asioista:

- Tasasivuinen kolmio kuvaa Pyhää Kolminaisuutta: Isää, Poikaa ja Pyhää Henkeä.
- Kolmiossa korostuu kaikkien Jumalan kolmen persoonan tasavertaisuus ja se, ettei yhtäkään kolmesta voi ottaa pois ilman että kokonaisuus hajoaa.
- Kolmion sisällä kuvattu silmä kuvaa sitä, että Jumala näkee kaiken eli tuntee jokaisen yksilön salaisimmatkin asiat.
- Kolmesta limittäisestä ympyrästä koostuva symboli kuvaa niin ikään Pyhää Kolminaisuutta. Kunkin ympyrän sisällä on yhteen kolminaisuuden persoonaan viittaava symboli.
- Risti symboloi Poikaa eli Jeesusta Kristusta. Risti viittaa Jeesuksen teloitusvälineeseen ja muistuttaa näin Jeesuksen ristinkuoleman opillisesta merkityksestä: ristinkuolemallaan Jeesus sovitti ihmiskunnan synnit ja lunasti ihmiset takaisin Jumalan yhteyteen. Tyhjä risti on myös erityisesti ylösnousemuksen vertauskuva.
- Kyyhkynen on Pyhän Hengen vertauskuva. Sen tausta on kertomuksessa Jeesuksen kasteesta: vedestä noustessaan Jeesus näki Jumalan hengen tulevan alas niin kuin kyyhkynen (ks. Matt. 3:16).

- Kruunu on tässä yhteydessä Isän vertauskuva. Se kuvaa Isää luomakunnan luojana ja herana. Yleisesti ottaen kruunu kuvaa myös iankaikkista elämää. Koska kruunu ei ole kolminaisuuteen liittyen yhtä vakiintunut symboli kuin risti ja kyyhkynen, vastauksessa riittää, että kruunu on yhdistetty tässä yhteydessä oikeaan kolminaisuuden persoonaan eli Isään.
- Oikeanpuoleisessa kuvassa taustalla on heikosti hahmotettava, kärjellään seisova kolmio (kuvaa Kolminaisuutta), mutta sen huomaamista ei edellytetä.

Kiitettävässä vastauksessa kuvien käsittely on monipuolista ja vastaus sisältää myös silmään, ristiin ja kyyhkyyseen liittyvän symboliikan ansiokasta tarkastelua. Lisäansiona on kruunun symboliikan tarkastelu sekä kolminaisuusopin syntyhistorian ja kolminaisuuden eri persoonien välisen suhteen tarkempi tarkastelu, mutta niitä ei edellytetä korkeimmissakaan pisteissä.

Tehtävä 2

Vastaukselta edellytetään tehtävänannon mukaista vertailevaa otetta. Hyvässä vastauksessa (3 p.) esitetään alustavasti vertaillen vähintään kolme näkökulmaa, jotka liittyvät moskeijaan ja hindulaiseen temppeliin nimenomaan pyhänä tilana. Vastauksessa mainitaan joitakin seuraavista asioista:

- Sekä hindulaiset temppelit että moskeijat on tarkoitettu tiloiksi, joissa ihminen lähestyy transsendenttia.
- Hindulaisissa temppeleissä on tyypillisesti jumalankuvia, joissa jumaluuden uskotaan olevan läsnä. Moskeija on puolestaan kokoontumistila, jossa muslimeilla on mahdollisuus rukoilla yhdessä. Perjantain keskipäivänrukouksen aikaan moskeijassa pidetään myös saarna.
- Sekä moskeijoissa että hindulaisissa temppeleissä rituaalinen puhtaus on tärkeää, mikä ilmenee esimerkiksi siten, että tiloissa kuljetaan ilman kenkiä. Islamissa rituaaliseen puhtauteen liittyy myös peseytyminen ennen jokaista rukoushetkeä – tätä varten moskeijoiden yhteydessä on peseytymistilat.
- Rukoushetkinä moskeijassa rukoillaan yhdessä imaamin johdolla, kuitenkin siten, että miesten ja naisten tilat on erotettu toisistaan. Rukoussuuntana on Mekassa sijaitseva Kaaban pyhäkkö, muslimien pyhin paikka. Hindulaisessa temppelissä palvontarituuaali eli puja suoritetaan tyypillisesti yksin. Palvontarituuaaliin kuuluu tyypillisesti jumalan siunauksen välittävä daršana eli molemminpuolinen näkeminen tai arati-tulirituaali sekä prasad eli uhrilahja (esim. kukat, makeiset, suitsukkeet). Temppeleissä on usein myös brahmaanipappeja, jotka suorittavat palvontaseremonioita jumalankuvien luona.
- Hindulaiset temppelit ovat usein koristeluiltaan runsaita, ja niissä on monien eri jumalien patsaita ja kuvia. Suurissa temppeleissä on tavallisesti yksi pääalttari temppelissä ensisijaisesti palvottavalle jumalalle ja lisäksi useita sivualttareita. Moskeijoissa ei ole jumalankuvia eikä kuvia ihmisistä ja eläimistä. Koristeet ovat tyypillisesti tyyllitellyistä kasviaiheista ja geometrisista kuvioista sommiteltuja ornamentteja.

Kiitettävässä vastauksessa vertailu on monipuolista ja huomiota kiinnitetään sekä yhteisiin piirteisiin että eroihin. Vastauksessa pohditaan pyhyden määrittelemistä ja sitä, mitä tilan pyhyys oikeastaan merkitsee: missä merkityksessä moskeijaa ja hindulaista temppeliä voidaan pitää pyhänä tilana. Hindulaisissa temppeleissä pyhyys liittyy erityisesti jumalankuviin, joissa jumaluus on läsnä. Moskeijoissa taas pyhyys kytkeytyy erityisesti rukoushetkiin ja siihen, että moskeijat on rakennettu jumalan palvelemista varten. Vastauksessa voidaan tarkastella lähemmin myös moskeijoiden ja hindulaisten temppelien arkkitehtuuria sekä esitellä niissä suoritettuja rituaaleja, jos ne on liitetty mielekkäällä tavalla tilan pyhyden pohdintaan. Temppeli ja moskeija voidaan ymmärtää suppeammin yksittäisenä rakennuksena tai laajemmin temppelialueena ja moskeija-alueena.

Tehtävä 3

Kussakin kohdassa oikeasta määritelmästä saa 1 pisteen ja esimerkistä 1 pisteen.

a)

Harhaoppi on kirkon vahvistetusta opista poikkeava käsitys. Harhaoppiseksi on tuomittu oppeja, henkilöitä ja liikkeitä historian eri aikoina, myös nykyään. Esimerkiksi ekumeenisten konsiilien tuomitsemat areiolaisuus ja monofysitismi; keskiajalla harhaoppiksi tuomittu liike kataarit; harhaoppiseksi tuomittu Jan Hus tms.

b)

Pyhänjäännös on pyhän ihmisen ruumiinosa tai hänen kanssaan kosketuksissa ollut esine. Erityisesti katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa kunnioitetaan (ei palvota) pyhänjäännöksiä. Sellaisia ovat esimerkiksi Torinon käärinliina, pyhän Henrikin luu jne. Kokelas voi myös kuvata lyhyesti pyhänjäännösten tyyppisiä tai käyttötarkoituksia.

c)

Teokratia eli Jumalan hallintavalta on yhteiskunnallis-poliittinen järjestelmä, jossa uskonnolliset johtajat käyttävät poliittista valtaa. Esimerkiksi paavin johtama Kirkkovaltio/Pyhä Istuin/Vatikaani ja Jean Calvinin johtama Geneve.

Tehtävänannon ”kirkko” voidaan ymmärtää eri tavoin.

Tehtävä 4

Tehtävänannossa esitettyä väitettä pyydetään arvioimaan Raamatun synnyn ja sisällön näkökulmista. Jos kokelas tarkastelee ansiokkaasti vain toista osiota, vastauksesta voi saada enintään 3 pistettä.

Hyvässä vastauksessa (3 p.) kokelas kuvaa Raamattua kirjakokoelmana, joka sisältää useita eri kirjoja ja kirjallisuudenlajeja. Hän myös mainitsee muutamia kirjoja ja kirjallisuudenlajeja. Lisäksi kokelas tuo esille sen, että Raamatun kirjat on kirjoitettu useiden vuosisatojen kuluessa.

Kiitettävässä vastauksessa kuvataan yksityiskohtaisemmin Raamatun muotoutumista, eri kirjallisuudenlajien piirteitä sekä yksittäisten kirjojen sisältöä, syntyajankohtaa ja/tai mahdollisia kirjoittajia.

Vastauksen tulee sisältää joitakin seuraavista asioista ja näkökulmista:

- Raamatun sisältämät kertomukset kulkivat pitkään suullisena perinteenä ennen kuin ne kirjattiin muistiin.
- Raamattu muodostuu Vanhasta ja Uudesta testamentista.
- Vanha testamentti koostuu 39 kirjasta, jotka on kirjoitettu noin vuosina 750–160 eKr. Jotkin katkelmat voivat olla myös tätä vanhempia.
- Vanhan testamentin kirjat jaotellaan Viiteen Mooseksen kirjaan, historiakirjoihin, profeettakirjoihin sekä runo- ja viisaukirjoihin.
- Eri kirjojen sisältöä ja niiden sisältämiä kirjallisuudenlajeja voi hahmotella myös pienempien kokonaisuuksien kautta (alkukertomukset, patriarkkakertomukset ja vertaukset).
- Vanhan testamentin kirjat on kirjoitettu pääosin hepreaksi, mutta joitakin kohtia on kirjoitettu myös arameaksi.
- Perinteisesti Vanhan testamentin kirjojen kirjoittajien on ajateltu olevan muinaisia suurmiehiä, kuten Mooses, Daavid ja Salomo. Eksegeettisen tutkimuksen näkökulma poikkeaa tästä.
- Uusi testamentti muodostuu 27 alun perin kreikankielisestä kirjasta, jotka on kirjoitettu noin 50–150 jKr. Myös Uudessa testamentissa on joitakin arameankielisiä kohtia. Vanhimmat Uuden testamentin kirjat ovat apostoli Paavalin kirjeet.
- Uuden testamentin kirjat voidaan jaotella evankeliumeihin, kirjeisiin, historiakirjaan ja Ilmestyskirjaan.
- Uuden testamentin evankeliumien ja Ilmestyskirjan kirjoittajina on pidetty perinteisesti apostoleja. Eksegeettisen tutkimuksen tulokset poikkeavat tästä näkemyksestä. Vastauksessa voidaan tarkastella muun muassa synoptisten evankeliumien syntyhistoriaa ja kirjoittajien käyttämiä lähteitä (muiden evankeliumitekstien tunteminen, q-lähde).
- Yhtenäiseksi kirjakokoelmaksi Raamattu muodostui kanonisoinnin seurauksena. Juutalaiset oppineet kanonisoivat heprealaisen Raamatun eli Vanhan testamentin tekstit noin 100 jKr.
- Uuden testamentin kaanonin rajat vahvistettiin lopullisesti 390-luvulla.
- Kaaanonin ulkopuolelle jääneistä teksteistä käytetään nimitystä apokryfikirjat. Vanhan testamentin apokryfikirjat sisältyvät varhaisiin käännöksiin Septuagintaan ja Vulgataan. Uuden testamentin käsittelyn yhteydessä apokryfikirjoista voidaan mainita esimerkiksi Tuomaan evankeliumi, joka ei kuulu Raamatun kaanoniin.
- Raamatun kaanon ja kaanonin laajuus (kirjojen lukumäärä) ymmärretään eri kirkkokunnissa eri tavoin. Lisäksi kirjojen jaottelu on kristinuskossa ja juutalaisuudessa erilainen.

Raamatun eri tulkintatapojen pohjalta väitettä voidaan arvioida eri tavoin. Jos kokelas pohtii väitettä kirjasto-käsitteen kautta, se ei ole virhe.

Tehtävä 5

Hyvässä vastauksessa (3 p.) pakolaisuuden käsite on ymmärretty oikein. Pakolaisstatus eli turvapaikka myönnetään henkilölle, joka on paennut toiseen maahan, koska hänellä on perusteltua syytä pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi esimerkiksi rodun, syntyperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Henkilö voi saada oleskeluluvan myös toissijaisen suojelutarpeen perusteella, esimerkiksi jos häntä uhkaa kotimaassa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Oleskeluluvan voi saada myös humanitaarisen suojelun perusteella, jos hakija ei voi palata kotimaahansa aseellisen selkkauksen tai ympäristökatastrofin vuoksi. Oleskelulupia myönnetään myös yksilöllisen, inhimillisen syyn perusteella (esimerkiksi terveydentila, Suomeen syntyneet siteet). Päätökset turvapaikan tai oleskeluluvan myöntämisestä perustuvat kansainvälisiin sopimuksiin (Dublinin sopimus, Geneven pakolaissopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n kidutuksen vastainen sopimus). Pakolaiskiintiöstä päättää eduskunta.

Lisäksi kolmeen pisteeseen edellytetään jonkinlaista viittausta annettuun materiaaliin sekä auttamiseen liittyvien moraalii- tai vastuukysymyksiä tarkastelua kahdesta alla olevasta näkökulmasta:

- kristillinen lähimmäisenrakkaus (kultainen sääntö, rakkauden kaksoiskäsky, velvollisuus, uskon hedelmänä hyvät teot)
- kristillinen ihmiskäsitys ja ihmisten välinen tasavertaisuus
- auttamisen kohteiden valikoimattomuus ikään, sukupuoleen tai uskontoon katsomatta
- solidaarisuus, empatia ja myötätunto
- vieraanvaraisuus
- suvaitsevaisuus ja oikeudenmukaisuus
- kirkon diakoniatyön perustehtävä
- rauhankasvatus
- ihmisoikeudet

Korkeammissa pisteissä pakolaiskysymystä sekä auttamiseen liittyviä moraalii- ja vastuukysymyksiä tarkastellaan eritellympin annettuun materiaaliin viitaten. Materiaalissa esitettyjen tutkimustulosten pohjalta pohditaan esimerkiksi sitä, miksi sosiaalinen ja maantieteellinen etäisyys tai sivullisuus vähentää auttamishalua (esim. kasvoton pakolainen, vieras muukalainen, omat köyhät ensin, tuttuus, talouskysymykset, poliittiset ja uskonnolliset syyt) tai miksi juuri nuoret kohdentavat auttamishalunsa myös kaukana oleviin ihmisiin. Koska annettu materiaali koskee nimenomaan suomalaisten auttamista, kiitettävässä vastauksessa pakolaisten auttamista tulee pohtia nimenomaan tästä näkökulmasta: pakolaisten auttaminen on Suomessa verrattain uusi ilmiö. Ensimmäiset laajat kiintiöpakolaisryhmät Suomessa olivat chileläiset, vietnamilaiset, kurdit, entisen Jugoslavian alueelta paenneet ja somalialaiset. Huomiota tulee myös kiinnittää siihen, että oheismateriaalien tutkimukset ovat ajankohtaisia pakolaiskriisiä edeltävältä ajalta ja että suomalaisten auttamisessa on ilmennyt uusia ulottuvuuksia. Ajankohtaisen tilanteen tarkastelu on ansioksi.

Tehtävä 6

Hyvässä vastauksessa (3 p.) Suomen keskiaika on ajoitettu asianmukaisesti (kristinuskon tulosta reformaatioon). Lisäksi esitetään kolme–neljä asiaa, jotka kuvaavat katolisen kirkon vaikutusta keskiajan uskonnolliseen ja yhteiskunnalliseen elämään Suomessa. Vastauksessa mainitaan joitakin seuraavista:

- Katolisen (ja idässä ortodoksisen) kirkon vaikutusvallan kasvaminen merkitsi Suomen alueen etnisten uskontojen merkityksen vähentymistä (esim. kansanuskon haltioiden tehtävät siirtyivät pyhimyksille). Toisaalta synkretismi oli kuitenkin yleistä läpi keskiajan (ilmeni mm. loitsuissa ja parannusrituaaleissa).
- Hautaustapa muuttui polttohautauksesta ruumishautaukseen.
- Keskiajan alussa Suomen alue oli poliittisesti hajanainen ja järjestäytymätön. Ristiretki-kausi merkitsi kirkollisen hallinnon vähittäistä rakentumista: katolinen kirkko muodosti hiippakunnan keskushallinnon ja loi seurakuntaverkoston.
- Eri puolilla maata rakennettiin kirkkoja ja kappeleita. Ne rakennettiin usein keskelle kylää tai vanhoille palvontapaikoille, mikä esti kansanuskoon liittyvien rituaalien jatkamisen kyseisillä paikoilla.
- Uskonnollista vuodenvieroa jäsensivät kristilliset juhlat ja pyhimyskalenteri.
- Katolisen kirkon vaikutuksesta suomen kieleen omaksuttiin kirkollista sanastoa ruotsista, kuten piispa ja kirkko. Lisäksi kristilliset etunimet syrjäyttivät aikaisemman nimistön.
- Kirkko ryhtyi huolehtimaan sairaista ja köyhistä.
- Kirkon piirissä annettiin koulutusta: pappien koulutuksesta vastasi muun muassa Turun katedraaliskoulu, sen lisäksi kehitettiin kansanopetusta.
- Kirjallinen kulttuuri levisi oppineiston piirissä; ensimmäiset kirjat kirjoitettiin kirkon tarpeisiin.
- Kirkko verotti seurakuntalaisia (kymmenysverotus) ja rahoitti näin toimintaansa. Verokannan tuotteet vaihtelivat alueen elinkeinojen mukaan (esim. ruis, voi, turkikset).
- Turun piispa oli keskiajan vaikutusvaltaisoin henkilö Suomessa. Hänellä oli niin uskonnollista ja kulttuurista kuin myös taloudellista, poliittista ja oikeudellista valtaa. Turun piispa edusti valtiollisissa asioissa Suomea Ruotsin hovissa.
- Keskiajalla Suomessa toimi sääntökuntia ja maahan perustettiin konventteja ja Naantalin birgittalaisluostari. Näiden vaikutukset olivat moninaisia sekä uskonnollisesti että yhteiskunnallisesti.

Kiitettävässä vastauksessa katolisen kirkon vaikutuksia käsitellään monipuolisesti. Ansiokkaimmissa vastauksissa voidaan pohtia myös sitä, missä määrin uskonnolliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset on erotettavissa toisistaan ja voidaanko keskiajan yhteydessä käyttää nimitystä Suomi.

Tehtävä 7

Tehtävä koostuu kahdesta osasta, joista molemmista voi saada korkeintaan 3 pistettä. Hyvässä vastauksessa (3 p.) on molemmissa osissa tarkasteltu ainakin kahta tehtävänannon kannalta olennaista asiaa. Kiitettävässä vastauksessa tarkastelu on monipuolista molemmissa osissa.

a-kohdassa voidaan mainita esimerkiksi seuraavia kastettujen osuuteen vaikuttavia asioita: pääkaupunkiseudulla ja etelän suurissa kaupungeissa kirkkoon kuuluvien osuus on selvästi alhaisempi kuin muualla Suomessa; erityisesti länsirannikolla Lapuan ja Oulun hiippakuntien alueella kirkkoon kuuluvien osuus on suuri; maahanmuuttajien osuus on pääkaupunkiseudulla ja etelän suurissa kaupungeissa suurempi kuin muualla maassa keskimäärin: tämä vaikuttaa kastettujen osuuteen siten, että maahanmuuttajista ja heidän Suomessa syntyneistä lapsistaan ja lapsenlapsistaan vain harvat ovat luterilaisen kirkon jäseniä. Vastauksessa voidaan lisäksi tarkastella yleisemmin esimerkiksi maallistumiseen liittyviä ilmiöitä, herätysliikkeiden merkitystä tietyillä Suomen alueilla sekä sitä, että erityisesti nuorten aikuisten ryhmässä kirkosta eroaminen on ollut viime vuosina suhteellisen yleistä.

b-kohdassa voidaan mainita esimerkiksi seuraavia asioita, jotka kasteelle annetaan evankelis-luterilaisessa kirkossa: esim. kaste on sakramentti eli pyhä toimitus, kasteessa ihminen liitetään Kristuksen kirkkoon ja seurakunnan jäseneksi, kaste Pyhän Hengen lahjana, lapsikasteen käyttö, kaste pelastuksen edellytyksenä, kasteen merkitys perisynnistä vapauttavana toimituksena, kaste kertaluonteisena toimituksena, jota ei uusita. Hyvässä vastauksessa esitetään lisäksi jokin peruste kristilliselle kastekäytännölle, esimerkiksi Jeesuksen kaste- ja lähetyskäsky tai Jeesuksen saama kaste Johannes Kastajalta. Kokelas voi pohtia myös kasteen käytännöllistä merkitystä (kummijärjestelmä, sukujuhla, siirtymäriitti).

Kiitettävässä vastauksessa tarkastellaan monipuolisesti sekä kasteen raamatullista perustaa että evankelisluterilaisia oppeja ja käytänteitä. Lisäksi voidaan tarkastella yleisemmin kasteen yhteisöllistä merkitystä ja sen muutoksia (esim. tehtävänantoon). Vastauksessa voidaan käsitellä esimerkiksi Uudessa testamentissa, erityisesti Apostolien teoissa, olevia kasteeseen liittyviä opetuksia sekä lapsikasteen perusteluja, kuten kertomuksia Jeesuksen lapsia koskevasta opetuksesta ("Sallikaa lasten tulla luokseni, sillä sen kaltaisten on Jumalan valtakunta", Mark. 10:13–16). Lisäksi voidaan mainita kastetta seuraava kristillinen opetus, josta evankelisluterilaisen kirkon mukaan vastaavat lapsen kohdalla vanhemmat, kummit ja seurakunta yhdessä. Ansiokkaimmissa vastauksissa voidaan mainita myös kristillisen kasteen taustalla oleva juutalainen proselyyttikaste juutalaisuuteen kääntyville ja Johannes Kastajan kasteet Jordan-virrassa "syntien anteeksisaamiseksi".

Tehtävä 8

Hyvässä vastauksessa (3 p.) valistuksen aatetta on määritelty lyhyesti vähintään kahdesta seuraavasta näkökulmasta:

- järjen (rationalismi), hyödyn sekä havaintojen ja kokemuksen (empirismi) korostus
- tiede ja edistys sekä luonnontieteiden kehitys
- kriittisyys, perinteisten filosofien ja uskonnollisten totuuksien kyseenalaistaminen
- suvaitsevaisuusaate, luonnonoikeuksien ja vapausoikeuksien kehitys
- poliittinen ja taloudellinen liberalismi
- ei yhtenäinen ajatussuunta, ei yhtä selkeää ohjelmaa
- sai erilaisia muotoja eri maissa (Ranskassa jyrkintä, muualla maltillisempaa)
- kaupunkilaisilmiö, levisi keskiluokan ja osaksi yläluokan keskuudessa
- huippukausi 1730–1770-luvuilla; fokuksen tulee olla tässä kaudessa. Myös valistuksen juuria ja seurauksia voi käsitellä.
- pohjoismaissa aika tunnetaan hyödyn aikakautena

Tämän lisäksi vastauksessa on alustavasti tarkasteltu valistuksen vaikutusta kirkolliseen ajatteluun ja uskonnollisuuteen yhdestä seuraavista näkökulmista:

- uskonnon arviointi järjen, hyödyn ja hyveen näkökulmasta
- luonnollinen uskonto (kaikki yliaistillinen hylättävä)
- deismi, ateismi
- materialismi
- Jeesus vain hyvä opettaja
- pyrkimys pois kirkon holhouksen alaisuudesta, kirkollisen ja maallisen erottaminen
- uskonnonvapauden korostus
- kristinuskon aseman heikentyminen
- protestanttisissa maissa myönteistä suhtautumista kirkkoon ja uskuntoon, Ranskassa pappisvastaisuutta
- katolisen kirkon arvostelua (Voltaire: katolinen kirkko järjen suurin vihollinen, taikauskon pesä)
- ei kiinnostunut uskonnollisista tunteista (1800-luvulla vastavoimana romantiikka)
- saksalaisen valistusteologian vaikutus pohjoismaissa

Kiitettävässä vastauksessa kysymystä tarkastellaan laaja-alaisesti eri näkökulmista. Erityisan- siona on valistusaatteen ja sen vaikutusten tarkastelu eri kirkkokuntien perinteessä.

Tehtävä +9

Lähi-idässä syntyneet kolme maailmanuskontoa ovat juutalaisuus, kristinusko ja islam. Osa niiden pyhistä kertomuksista on uskonnoille yhteisiä. Hyvässä vastauksessa (4 p.) vaaditaan kustakin uskonnosta jokin tehtävänannon kannalta olennainen kertomus pyhistä kirjoituksista tai kuvaus historian tapahtumista. Lisäpisteitä saa useammasta kertomuksesta, uskontojen kertomusten liittymisestä yhteen ja pakolaisuuden liittämistä uskontojen eettiseen opetukseen.

Vanhassa testamentissa, joka on yhteinen juutalaisille ja kristityille, kerrotaan Abrahamin muuttaneen Jumalan käskystä Luvattuun maahan, Israelin kansa lähti (exodus) Egyptistä Israeliin, karkotettiin pakkosiirtolaisuuteen, josta se palasi. Myös esimerkiksi kertomukset paratiisista karkotuksesta ja Nooan arkista liittyvät aiheeseen. Juutalaisuuden myöhempään historiaan kuuluu karkotus diasporaan, vainot monissa maissa ja paluu Israeliin.

Kristityt pitävät Vanhan testamentin lisäksi Uutta testamenttia pyhänä kirjanaan. Pakolaisuus-teema on jossain määrin esillä myös Uudessa testamentissa. Jeesus-lapsi vanhempineen eli pakolaisena Egyptissä, opetuslapset pakenivat vainoojiaan. Kristinuskon historiassa erityisesti vähemmistökirkkokuntiin kuuluneita on vainottu ja he ovat paenneet muun muassa Amerikkaan.

Islamin pyhässä kirjassa Koraanissa kerrotaan muun muassa Ibrahimista (Abraham), joka muutti asuinsijoiltaan. Islamin kannalta keskeinen on Muhammadin pako tai muutto kannattajineen Mekasta Medinaan vuonna 622. Tästä niin kutsutusta hijrasta alkaa islamilainen ajanlasku.

Vastauksessa voidaan huomioida myös muita uskontojen historiaan ja pyhiin kirjoituksiin liittyviä tapahtumia.

Kaikissa kolmessa uskonnossa pakolaisten auttamista pidetään eettisenä velvollisuutena. Kristinuskossa kodittomuus mainitaan esimerkiksi Vuorisaarnassa (minä olin koditon...).

Kiitettävässä vastauksessa pohdinta on syvällistä ja siinä oivalletaan, että pakolaisuus ja maahanmuutto ovat tärkeällä sijalla näiden uskontojen historiassa ja pyhissä teksteissä. Niitä koskevat kertomukset ovat osa uskontojen perustavanlaatuisia itseymmärryksiä. Ansiona pidetään myös sitä, jos vastauksessa vertaillaan pakolaisuuden ja maastamuuton merkitystä juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin itseymmärryksessä.

Tehtävä +10

Hyvässä vastauksessa (4 p.) tilastoja tulkitaan oikein ja esiin nostetaan tehtävänannon kannalta muutama keskeinen seikka kustakin kolmesta osasta. Kiitettävässä vastauksessa kaikkien kolmen osan pohdinta on monipuolista.

a-kohdassa kokelaan tulee osata lukea tilastoa, joka koskee eri uskontojen kannattajamääriä vuonna 2010 ja ennustettuja kannattajamääriä vuonna 2050. Keskeisiä ennustettuja muutoksia ovat seuraavat:

- Buddhalaisuutta lukuun ottamatta kaikkien suurten uskontojen kannattajamäärät kasvavat.
- Muslimit ovat nopeimmin kasvava väestöryhmä: heidän suhteellinen osuutensa maailman väestöstä kasvaa eniten.
- Uskontokuntiin kuulumattomien suhteellinen osuus maailman väestöstä pienenee jonkin verran, joskin ryhmään kuuluvien määrä silti kasvaa jonkin verran.
- Hindujen, buddhalaisten sekä luonnonuskontojen ja muiden uskontojen kannattajien suhteellinen osuus maailman väestöstä pienenee.
- Lisäksi voidaan mainita, että kristittyjen ja juutalaisten suhteellinen osuus maailman väestöstä pysyy ennallaan.

b-kohdassa kokelaan tulee osata tulkita erityisesti uskontokunnittain tilastoituja syntyvyyteen ja ikärakenteeseen liittyviä graafisia esityksiä. Lisäksi vastauksessa tulee hyödyntää muuta tietämystä. Ennustettujen muutosten taustalla vaikuttavat muun muassa seuraavat tekijät:

- Uskontojen kannattajamäärien kasvua selittää erityisesti se, että maapallon väkiluvun ennustetaan kasvavan.
- Islamin kannatuksen nopeaa kasvua selittää osaltaan se, että syntyvyysluvut ovat kaikkein suurimpia muslimien keskuudessa.
- Islamin kannatuksen nopeaa kasvua selittää lisäksi muslimien ikärakenne: nuoriin ikäluokkiin kuuluvia on eniten juuri islamin piirissä.
- Buddhalaiisten määrän vähenemistä selittää osaltaan se, että syntyvyysluku on tässä ryhmässä kaikkein pienin.
- Kristinuskon kannattajien syntyvyys vaihtelee suuresti eri puolilla maailmaa: Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa syntyvyys on selvästi vähäisempää kuin esimerkiksi Afrikassa, mikä merkitsee kristinuskon maantieteellisen painopisteen muuttumista.
- Kannattajamäärien muutoksiin vaikuttaa lisäksi esimerkiksi kääntyminen uskonnosta toiseen.
- Alueellisiin kannattajamääriin vaikuttaa myös muuttoliike (esim. muslimipakolaisten lisääntynyt määrä Euroopassa).
- Kannattajamäärän kasvaminen tai väheneminen selittyy osin myös uskonnon luonteella, esimerkiksi islam ja kristinusko ovat selkeästi lähetysuskontoja, toisin kuin perinteinen hindulaisuus tai juutalaisuus.
- Maailman globalisoituminen uhkaa alkuperäiskansojen kulttuuria ja täten myös luonnonuskontoja.

c-kohdassa kokelaan tulee pohtia tilastoja lähdekriittisesti. Vastauksessa tulee mainita joitakin seuraavista asioista:

- Eri puolilla maailmaa käsitys uskontokuntaan kuulumisesta vaihtelee: esimerkiksi Japnissa ihminen voi suorittaa monien eri uskontojen rituaaleja mutta ei välttämättä koe kuuluvansa mihinkään uskuntoon.
- Eri maissa ja eri uskontojen piirissä uskontojen kannatusta voidaan tilastoida erilaisin kriteerein.
- Moniuskontoisuus otetaan tilastoinnissa vaihtelevasti huomioon: esimerkiksi maissa, joissa moniuskontoisuus on yleistä, uskontojen yhteenlaskettu kannattajamäärä voi ylittää reilusti maan väestömäärän.
- Rekisteröimättömiin liikkeisiin kuuluvat henkilöt saatetaan luokitella uskonnottomiksi tai uskontokuntiin kuulumattomiksi, vaikka heidän edustamansa uskonto edustaisi käytännössä jotakin maailmanuskontoa.
- Poliittiset ja yhteiskunnalliset olosuhteet saattavat vääristää tilastoja: joissakin maissa ihmiset eivät uskalla ilmaista todellista vakaumustaan, joka voi olla joko uskonnollinen tai uskonnoton.
- Maailmanlaajuisten tilastojen tarkastelu voi antaa alueellisesti harhaanjohtavan kuvan uskontojen kannattajamäärien kehityksestä. Tämä koskee erityisesti alueita, joilla syntyvyys on vähäistä. Maailmanlaajuisesti tarkastellen esimerkiksi uskontokuntiin kuulumattomien määrä vähenee, mutta Yhdysvalloissa ja Euroopassa se näyttää jatkavan kasvuaan. Lisäksi vaikka kristittyjen osuus maailman väestöstä pysyy suurin piirtein ennallaan, kristinuskon alueellinen painopiste siirtyy yhä selvemmin Afrikkaan ja Latiinalaiseen Amerikkaan.

- Kannattajamäärien ennustamista vaikeuttaa se, että mitä kauemmas ennustukset ulotetaan, sitä enemmän epävarmuus lisääntyy, koska yllättäviä muutoksia on mahdotonta ottaa ennustuksissa huomioon.
- Uskontokuntaan kuulumattomuus ei välttämättä merkitse uskonnottomuutta (esim. uushenkisyys) eikä uskontokuntiin kuuluminen uskonnollisuutta.
- Etenkin länsimaissa mm. maallistuminen, uskonnonvapauden lisääntyminen, luonnontieteiden kehitys ja uskonnon mieltäminen yksityisasiaksi vaikuttavat yksilön uskonnollisen identiteetin määrittelyyn.